

SOCIÁLNA PREVENCIA A JEJ REALIZÁCIA V OBLASTI RASIZMU

SOCIAL PREVENTION AND ITS IMPLEMENTATION IN THE FIELD OF RACISM

Tomáš PLANKA - Monika MAČKINOVÁ

ABSTRAKT

Pod pojmom prevencia si môžeme predstaviť celú škálu rôznych opatrení určených na zabránenie nasledujúceho možného javu, alebo situácie. Prevencia (taktiež profylaxia) v najvšeobecnejšom ponímaní znamená predchádzanie určitým problémom. Vo voľnom preklade prevenciu vysvetľujeme ako činnosť, na základe ktorej predchádzame výskytu určitého javu, alebo situácie, ktorá by inak mohla nastať. Sociálny pracovník by prevenciu definoval ako súbor ucelených činností a postupov, pomocou ktorých sa snažíme predísť nežiadúcim sociálnym javom a situáciám, ktoré by mohli inak nastať, alebo tieto javy aspoň zmierniť. Najjednoduchšie vysvetlenie pre pojem prevencia je, že ide o predchádzanie vzniku alebo možného vzniku zdravotných, sociálnych alebo iných problémov.

Kľúčové slová: Sociálna práca. Sociálna prevencia. Sociálna patológia. Rasizmus.

ABSTRACT

Prevention can be understood as a range of different measures designed to prevent the next possible phenomenon or situation. Prevention (also prophylaxis) in its most general sense means the avoidance of certain problems. Loosely translated, prevention is defined as action to prevent the occurrence of a phenomenon or situation that might otherwise occur. A social worker would define prevention as a set of coherent activities and practices by which we try to prevent or at least mitigate undesirable social phenomena and situations that might otherwise occur. The simplest explanation of the term prevention is that it is the prevention of the occurrence or potential occurrence of health, social or other problems.

Key words Social work. Social prevention. Social pathology. Racism.

Úvod

Definovaním sociálnej prevencie v oblasti patologických a protispoločenských javov sa zaoberá zákon č. 583/2008 Z. z. z 3. decembra 2008 o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. „Na účely tohto zákona sa rozumie prevenciou kriminality cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potlačania a zamedzovania; to sa vzťahuje aj na prevenciu inej protispoločenskej činnosti.“ (Zákon č. 583/2008 Z. z., § 3)

K tomuto definovaniu prevencie sa tiež prikláňa Hanuliaková a kolektív (2016). O prevencii hovorí ako o zoskupení rôznych aktivít, činností, postupov a algoritmov, ktoré docielia zneškodnenie vzniku problémov v okruhoch fyzického, emočného a sociálneho zdravia človeka. K eliminovaniu zlého duševného rozpoloženia a fyzickej bolesti, k predchádzaniu emocionálnej zraniteľnosti a ublíženiu.

Vyššie spomínané definície prevenciu definujú ako predchádzanie, alebo zabránenie niečomu, či vzniku niečoho. Musíme si však uvedomiť, že medzi pojmi prevencia a sociálna prevencia je rozdiel, ako bolo už vyššie spomínané. V zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, je prevencia definovaná takto. „Preventívna aktivita je odborná činnosť zameraná na predchádzanie rizikovému správaniu fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a na predchádzanie rizikovým situáciám a na ich prekonanie alebo riešenie.“ (Zákon č. 448/2008 Z. z., § 23a)

Liberčanová (2018) definuje sociálnu prevenciu aj podľa cieľov preventívnych činností. Za cieľ preventívnej činnosti pokladá posilnenie obranných faktorov a naopak oslabenie faktorov predstavujúcich riziko, v daných podmienkach prostredia a výchove človeka. Zároveň to je aj nadobúdanie a posilňovanie vlastných preventívnych kompetencií pre pomoc sebe samému a využitie pomoci. Hlavným predstaviteľom a zdrojom snáh o prevenciu je preventista, teda odborník na prevenciu. Nie je to samostatné povolanie, ale funkcia vykonávaná odborníkom vo svojej profesii - policajt, sociálny pracovník, pedagóg, lekár.

Podľa predchádzajúcich definícií a zákonov vidíme rozdiel medzi pojmi prevencia a sociálna prevencia. Väčšina autorov sa zhoduje na tom, že prevencia sa dá vymedziť ako predchádzanie problémom, prevažne sa jedná o problémy zdravotné – sú spomenuté problémy fyzické ako aj psychické a emocionálne. Ďalej sú to problémy sociálne.

Sociálnu prevenciu niektorí autori definujú taktiež ako predchádzanie psychickým a duševným problémom, ale prevažne sa už v definíciách hovorí o predchádzaní a zmierňovaní

problémov týkajúcich sa sociálnej patológie a všetkej protispoločenskej činnosti ako je chudoba, kriminalita, závislosti, rasizmus, intolerancia a mnoho ďalších.

Levická poňala definovanie sociálnej prevencie aj z iného uhla pohľadu. Nedefinuje ju len v tom zmysle, čo znamená, predstavuje a čím sa zaoberá, ale aj v zmysle, komu by sa mala poskytovať a za akým účelom. Vyjadruje sa o nej v nasledujúcej myšlienke. „Sociálna prevencia sa má poskytovať občanovi s cieľom aktivovať jeho prirodzené zdroje a jeho schopnosti tak, aby predovšetkým neprichádzalo ku vzniku sociálne patologických situácií v jeho živote, ale tiež má mobilizovať jeho zmeny v prípade, že sa občan ocitol v stave hmotnej alebo sociálnej núdze.“ (Levická, 2003, s. 112)

1. Typy sociálnej prevencie

Sociálnu prevenciu, ale aj prevenciu celkovo, môžeme rozdeliť na tri základné fázy. Toto rozdelenie prebrali Leavell a Clark z medicíny. Poznáme primárnu sociálnu prevenciu, ktorá sa zaoberá predchádzaním problémov; sekundárnu sociálnu prevenciu zameranú na včasné diagnostikovanie a poskytnutie účinnej a včasnej pomoci; a terciárnu sociálnu prevenciu, ktorá sa venuje organizácii nasledujúcej starostlivosti. (Skidmore – Thackerey, 1964, s. 326 In Levická, 2003) Toto rozdelenie sociálnej prevencie je najznámejšie a aj najčastejšie používané, ale existuje aj iné rozdelenie prevencie. V súčasnosti sa teda môžeme stretnúť s dvomi základnými prístupmi v prevencii sociálno-patologických javov, ktoré súčasne definujú bazálne stupne prevencie. (Liberčanová, 2018)

Ako sme už spomínali, prvé rozdelenie je, že prevencia môže byť rozdelená na primárnu, sekundárnu a terciárnu. Toto rozdelenie je najčastejšie a nazýva sa európskym modelom prevencie.

a) Primárna prevencia – primárna prevencia sa dá definovať ako ochránenie a posilnenie zdravia rôznymi metódami, osobnými a spoločenskými v komunite (Rimárová, 2011)

b) Sekundárna prevencia – „sekundárna prevencia, ktorej cieľom je zabrániť vzniku porúch sociálneho a psychického vývinu, zachytiť ich v počiatočnom štádiu a zabezpečiť opatrenia nevyhnutné pre tzv. rizikových či ohrozených jednotlivcov.“ (Hupková - Liberčanová, 2012, s. 85)

c) Terciárna prevencia – „terciárna prevencia, ktorej cieľom je predchádzať zhoršovaniu stavu, eliminovať počet recidív a následkov sociálno-patologických javov. Zameraná je na jednotlivcov, ktorí prejavujú špeciálne znaky či symptómy sociálnej patológie.“ (Hupková - Liberčanová, 2012, s. 85)

Podľa ďalšieho modelu, ktorý sa nazýva anglo-americký model, sa prevencia delí na:

- a) Univerzálnu prevenciu – zameriava sa na celú populáciu, ako aj na jej samostatné skupiny, napríklad adolescenti (antifajčiarske a alkoholové kampane, školská prevencia),
- b) Selektívnu prevenciu – je určená na subpopuláciu pri podmienkach, v ktorých hrozí vysoké riziko – deti, ktorých rodičia sú alkoholici, mladí dospelí v stresových situáciách,
- c) Indikovanú prevenciu – zaoberá sa jednotlivcami, ktorí prejavujú odlišné znaky a príznaky, pri ktorých môžeme čakať začatie sociálno-patologického správania. (Liberčanová, 2018)

Primárna sociálna prevencia

Tento typ prevencie je prvým, ktorý sa používa. Zavádza sa ešte len pred nástupom problému s cieľom predchádzania problému. Primárnu prevenciu môžeme označiť aj ako intervenciu. „Môžeme ju charakterizovať ako prvotné predchádzanie ohrozujúcim javom. Predpokladá štruktúrovanie priaznivých podmienok pre telesný, intelektuálny, psychický a sociálny vývoj jednotlivca. Myslíme tým vytváranie, získavanie a upevňovanie príslušných vedomostí, zručností, návykov smerujúcich k podpore zdravia a pestovaniu zdravého štýlu života. Ide o všetky aktivity smerujúce k tomu, aby problém vôbec nevznikol.“ (Liba, 2001, s. 57-58) Hupková a Liberčanová (2012) hovoria o primárnej prevencii v tom zmysle, že utvára a formuje ideálne podmienky na rozvoj jedinca ako bio-psycho-sociálno-sprirituálnej bytosti. Je zameraná na celú populáciu, ako aj na jej individuálne skupiny a predstavuje všeobecné podmienky na predchádzanie neželaných spoločenských javov. Motivovanie k zdravému štýlu života a upevňovanie pozitívnych návykov sú hlavné myšlienky primárnej prevencie.

Ako sme mohli pochopiť, základným cieľom tejto prevencie je predchádzať samotnému problému ešte pred jeho vznikom, a to pomocou rozvíjania vedomostí a zručností, návykov a zdravým životným štýlom. „Cieľom primárnej prevencie v činnosti sociálneho pedagóga je predchádzanie vzniku sociálno-patologických javov.“ (Liberčanová, 2018, s. 61)

„Primárna prevencia (generálna) sa týka najvšeobecnejších podmienok predchádzania nežiadúcim javom. Zameriava sa na celú populáciu, na populáciu, ktorá nie je zdravotne, sociálne ani inak riziková či narušená. Ide o základnú prevenciu, ktorá by mala stáť pred ostatnými typmi prevencie. Je orientovaná na čo najväčšiu časť populácie, ktorej správanie je v norme a nežiadúcich javov sa ešte nedopustila.“ (Hanuliaková et al., 2016, s. 30)

Primárna alebo aj univerzálna sociálna prevencia v oblasti rasizmu sa dá realizovať predovšetkým pomocou náuky o rasizme, príkladov z minulosti a ich dopadov, poukázaním na prípady z praxe a výskyt týchto prípadov v každodennom živote. „Univerzálna prevencia by

mala byť súčasťou predprimárnej edukácie, mala by dominovať na I. a II. stupni základných škôl. Aplikácia preventívnych aktivít má byť pôsobením na čo najväčšiu časť školskej populácie.“ (Olšovská, 2014, s. 9) Ďalej sa využívajú aj metódy ako beseda, prednášky, pôsobenie masmédií a sprievodné aktivity.

Dominantným zámerom primárnej prevencie je predchádzanie vzniku problémov. Ako už bolo spomínané, tento typ prevencie je najviac účinný na základných školách. Táto prevencia by sa mala postupne začleňovať do samotného vyučovania podávaním informácií. „Veku primerané, pravdivé, odtabuizované, mýtov zbavené a osožné informácie, podané zaujímavým, a pre cieľovú skupinu prijateľným spôsobom sú len jedným zo základných predpokladov účinného preventívneho pôsobenia.“ (Hanuliaková et al., 2016, s. 30)

Sekundárna sociálna prevencia

„Sekundárna prevencia (selektívna, adresná) je zameraná na skupinu ľudí, u ktorých sa nežiadúci jav vyskytol alebo je možný výskyt.“ (Hanuliaková et al., 2016, s. 30) Sekundárna sociálna prevencia je zameraná na včasné odhalenie a diagnostikovanie problému a na jeho odstránenie. Tento typ sociálnej prevencie je určený predovšetkým tým, u ktorých sa nepodarilo predísť problému a problém sa začal rozvíjať, ale ešte nie je v neskorom štádiu. Sekundárna prevencia je druhou úrovňou prevencie, a jej „cieľom je zabrániť vzniku a prehĺbovaniu ohrození, narušení, poškodení vo výchove a sociálnom vývine jedinca, zachytiť ich v počiatkoch štádia a zabezpečiť opatrenia nevyhnutné pre tzv. rizikových či ohrozených jednotlivcov (prevýchova, terapia, liečba).“ (Liberčanová, 2018, s. 61)

„Pri sekundárnej sociálnej prevencii, ktorej cieľom je zabrániť prehĺbovaniu už vzniknutých porúch, sociálny pracovník volí predovšetkým metódy a techniky zamerané na posilňovanie vôľového konania, zvyšovanie emočnej a stresovej odolnosti ako sú napr. situačné či inscenačné metódy a podobne.“ (Levická, 2003, s. 115) Môžeme súhlasiť s Levickou, že pri tomto type prevencie, keď už vznikol problém a je treba zabraňovať jeho prehĺbovaniu, musíme používať také techniky a postupy sociálnej práce, pri ktorých posilňujeme konanie klienta a jeho emočnú a mentálnu stabilitu. Avšak musíme súhlasiť aj s postupmi, ktoré prezentuje Hanuliaková a kolektív autorov. „Túto úroveň môžeme nazvať aj selektívnou prevenciou, a to z dôvodu, že sa cielene zameriava na subpopuláciu, t.j. vybrané skupiny s vyššou mierou rizika. Sekundárna prevencia je zameraná na včasnú diagnostiku (danej choroby, daného sociálno-patologického javu), intervenciu (aplikovanie metód, stratégií, opatrení, algoritmov na eliminovanie daného javu) a následného odstránenia.“ (Olšovská, 2014 In Hanuliaková et al., 2016, s. 31)

Podľa dostupných štatistík na Slovensku pretrvávajú formy rasizmu a intolerancie hlavne na školách, ale tento problém sa podarilo úspešne a včasne zachytiť. „V zmysle Pedagogicko-organizačných pokynov MŠVVaŠ SR sa do školských vzdelávacích programov odporúča zapracovať témy súvisiace s multikultúrnou výchovou, výchovou v duchu humanizmu a so vzdelávaním v oblasti ľudských práv, práv dieťaťa, rodovej rovnosti, predchádzania všetkým formám diskriminácie, xenofóbie, antisemitizmu (špecifický prejav rasovej nenávisťi voči Židom), intolerancie (neznášanlivosť, neschopnosť či neochota rešpektovať cudzie názory, morálne normy príp. kultúru) a rasizmu a v oblasti problematiky migrácie.“ (Hroncová et al., 2013, s. 221)

Sekundárnou prevenciou teda rozumieme problém včasne diagnostikovať a eliminovať. Sekundárnu prevenciu rasizmu môžeme prirovnať k sekundárnej prevencii patologického správania, napríklad drogovej závislosti. Ak je problém včasne odhalený a začalo sa na ňom pracovať, je veľká pravdepodobnosť na úplné odstránenie problému.

Terciárna sociálna prevencia

„Tretou úrovňou je tzv. terciárna prevencia, ktorej cieľom je predchádzať zhoršovaniu stavu, eliminovať počet recidív a následkov sociálno-patologických javov. Zameraná je na jednotlivcov, ktorí prejavujú špeciálne znaky či symptómy sociálnej patológie. Patrí výhradne do rúk úzko špecializovaných odborníkov.“ (Hupková- Liberčanová, 2012, s. 85).

Hanuliaková a kolektív (2016, s. 31) definujú terciárnu prevenciu v tomto zmysle. „Má za cieľ predchádzať zhoršovaniu stavu a eliminovať počet recidív, predchádzať zhoršovaniu stavu, eliminovať počet recidív a následkov sociálno-patologických javov. Túto úroveň možno chápať aj ako indikovanú prevenciu z dôvodu, že je zameraná na jedincov, ktorí prejavujú špeciálne znaky či symptómy sociálnej patológie.“

„Terciárna prevencia sa aplikuje v takom prípade, keď už určitý patologický jav nastal. Jej cieľom je predchádzať zhoršovaniu, prehĺbovaniu a opakovaniu patologických foriem správania sa jednotlivcov a skupín (drogovo závislí, páchatelia trestnej činnosti, osobitne recidivisti, suicidálni klienti a pod.). Snaží sa znižovať riziká, ktoré plynú zo sociálno-patologických javov a zlepšovať kvalitu života klientov (znižovať sociálne, zdravotné a osobnostné dôsledky pôsobenia sociálno-patologických javov).“ (Kulifaj, 2017, s. 3) Liberčanová (2018, s. 62) vo svojom diele uvádza niektoré zo základných metód terciárnej sociálnej prevencie. „K najúčinnjším metódam preventívnej práce sociálneho pedagóga v tomto stupni je resocializácia detí a mládeže v ich prirodzenom prostredí, v ktorých sa očakáva následne úspešná socializácia.“

V súvislosti s rasizmom predstavuje terciárna sociálna prevencia posledné štádium sociálnej prevencie. V tejto fáze je potrebné pristupovať ku každému klientovi s osobitným prístupom. Cieľom tejto prevencie nie je už predchádzanie a včasné odhalenie problému, pri tejto prevencii riešime už plne rozvinutý a závažný problém, ktorý je potrebné začať okamžite riešiť a zabrániť zhoršovaniu stavu. Aby bola táto ale aj predchádzajúce prevencie úspešné, je potrebná spolupráca viacerých odborov a odborníkov.

„Cieľom terciárnej prevencie je znižovanie poškodení vyplývajúcich z pôsobenia sociálnopatologických javov, doliečovanie, predchádzanie recidív, relapsov, resp. minimalizovanie škôd pri pretrvávajúcom patologickom správaní v zmysle harm reduction. Aj v tomto stupni prevencie má školský sociálny pedagóg svoje opodstatnenie a význam v preventívnych zásahoch v prípade, ak úzko spolupracuje s externými odborníkmi. K najúčinnjším metódam preventívnej práce sociálneho pedagóga podľa citovanej autorky v tomto stupni je reedukácia žiakov a zaraďovanie predovšetkým skupinových foriem práce s využívaním skupinovej dynamiky prostredia, v ktorých sa očakáva efektívnejšia resocializácia žiaka.“ (Hupková - Liberčanová, 2012, s. 86)

Pri realizácii prevencie musíme mať na zreteli, že výsledky a ciele prevencie ovplyvňuje viacero faktorov: „legislatívny rámec uplatňovania prevencie, formulovanie obsahu preventívnych aktivít, inštitucionálne zázemie, zapojenie médií, využitie informačných technológií, medzisektorová spolupráca, odborný potenciál, vedomosti a zručnosti nositeľov preventívnych aktivít, sieťovanie miestnych, regionálnych a národných, prípadne medzinárodných inštitúcií, využitie ich odborného potenciálu a vlastných skúseností.“ (Schavel et al., 2010, s. 15) V prípade že rasizmus a intolerancia prerastie do násilia a toto násilie bude dlhodobé, je možné agresora umiestniť do nápravného zariadenia v prípade maloletého, alebo ho obmedziť na slobode. Potom je možné aplikovať psychologickú pomoc a rôzne terapie na resocializáciu do spoločnosti.

2. Formy a metódy sociálnej prevencie

Pod pojmi formy sociálnej prevencie a metódy sociálnej prevencie, rozumieme tú istú činnosť. V priebehu rokov sa v sociálnej práci vystriedali oba tieto názvy, momentálne sa tieto dva pojmy používajú zároveň. Metódy sociálnej prevencie môžeme nazvať súborom ucelených postupov a za sebou idúcich krokov, pomocou ktorých sa dostaneme k cieľu. Medzi prvé a najznámejšie definície metódy patrí definícia od Mary Richmond. „Metóda, vo všeobecnom zmysle slova, je usporiadaním série rôznych činností zameraných na dosiahnutie určitého cieľa. Analýza techník sociálnych služieb bola by nekompletná, keby jej predmetom bolo iba

vymenovanie elementov, bez vnútorných súvislostí a nie metóda, ktorá umožňuje ich vhodné použitie s ohľadom na ich podriadenosť konkrétnemu cieľu.“ (de Robertis, 1998, s. 15 In Levická, 2003, s. 8) Vo voľnom preklade túto definíciu môžeme preložiť ako súbor činností, ktoré idú za sebou v danom poradí a ak toto poradie dodržíme, dostaneme sa k cieľu. V jednoduchosti sa dá metóda nazvať aj cestou, ktorá nás dovedie k cieľu. Zástankyňou tejto teórie je aj Lovašová (2016, s. 8), ktorá definuje metódu ako „určitý postup, sled krokov, návod...“

Pomocou metód teda vie sociálny pracovník dosiahnuť pokrok a následne vyriešiť problémy klienta. Tak isto vie dosiahnuť a splniť ciele v sociálnej prevencii. V tejto kapitole uvedieme niektoré zo základných metód a postupov sociálnej prevencie. Pojem formy a metódy sociálnej prevencie však môžeme chápať vo viacerých významoch. Lovašová hovorí o základnom chápaní pojmu metóda takto:

- formy práce – tzv. základné, hlavné metódy sociálnej práce: sociálna práca s jednotlivcom, s rodinou, so skupinou... (napr. sociálna práca so skupinou),
- postupy práce – metódy v zmysle druhu terapie, metóda vedenia rozhovoru, skupinová dynamika... (napr. terapeutický model, postup),
- metódy – metódy v zmysle konkrétneho konania, napr. rolové hry, nácvik konštruktívnej hádky, interview... (napr. brainstorming).“ (Lovašová, 2016, s. 9)

Podľa predchádzajúcej definície môžeme vidieť chápanie pojmu metóda, ďalej uvedieme niektoré zo základných metód sociálnej prevencie. Medzi tieto základné metódy patrí vyhľadávacia činnosť, nápravná činnosť, rehabilitačná činnosť, resocializačná činnosť a organizovanie výchovno-rekreačných táborov.

Vyhľadávacia činnosť:

Túto metódu sociálnej prevencie vyzdvihuje Levická ako najdôležitejšiu. Predstavuje vyhľadávanie jedincov, u ktorých sa prejavuje sociálno-patologický problém.

Nápravná činnosť:

Na vyhľadávaciu činnosť úzko nadväzuje nápravná činnosť. Táto metóda predstavuje postupy a techniky na zlepšenie situácie.

Rehabilitačná činnosť:

„Sociálna rehabilitácia je odborná činnosť na podporu samostatnosti, nezávislosti, sebestačnosti fyzickej osoby rozvojom a nácvikom zručností alebo aktivizovaním schopností a

posilňovaním návykov pri sebaobsluže, pri úkonoch starostlivosti o domácnosť a pri základných sociálnych aktivitách s maximálnym využitím prirodzených zdrojov v rodine a komunite.“ (zákon č. 448/2008 Z. z., § 21)

Resocializačná činnosť:

Predstavuje prevýchovu jedinca zameranú na zmiernenie a prekonanie sociálno-patologického problému.

Organizovanie výchovno-rekreačných táborov:

Sú určené a tvorené hlavne pre deti a maloletých so sociálno-patologickými problémami.

„Každá spoločnosť si tvorí vlastné normy správania. Fungovanie spoločnosti je založené na normatívnom poriadku. Tento poriadok predstavuje súbor písaných a nepísaných predpisov a očakávaní, ktoré sa vzťahujú na ľudské správanie. Písané predpisy predstavujú ústavu, zákony, vyhlášky a nariadenia, nepísané sa spravidla odvíjajú od tradícií a zvyklostí daného spoločenstva.“ (Jedlička et al., 2000 In Oľšavská, 2014, s. 24)

Ako sme mohli pochopiť z tejto definície, každá spoločnosť má zavedené iné normy správania a s inými normami správania, súvisia aj iné druhy a spôsoby sociálno-patologických problémov. Medzinárodné formy a metódy sociálnej prevencie nemusia všade účinkovať tak ako by mali, preto je potrebné, aby mala každá spoločnosť vlastné formy a metódy sociálnej prevencie.

Prevencia sociálno-patologických javov v Poľsku

Preventívny rozmer sociálnej pedagogiky v Poľsku je veľmi silno zakorenený. Zakladateľka sociálnej pedagogiky v Poľsku H. Radlinská, zaviedla do pedagogiky pojmy profylaxia a kompenzácia, ktoré už patria k stabilným pilierom v terminológii a zameraní poľskej sociálnej pedagogiky. (Hroncová et al., 2013) Pod pojmom profylaxia rozumieme sociálnu prevenciu.

„Profylaxia (čiže prevencia) sa chápe ako činnosť, ktorá súvisí s neutralizovaním vplyvov činiteľov vyvolávajúcich potencionálne ohrozenie. Profylaktická činnosť sa môže rozvíjať dvoma smermi: tmením aktivity v oblastiach vedúcich k potencionálnemu ohrozeniu, alebo podnecovaním aktivity v pozitívnych činnostiach v oblasti výchovy mimo vyučovania.“ (Wroczynski, 1968, s. 65 In Hroncová et al., 2013, s. 7).

Prevencia sociálno-patologických javov na Slovensku

Ako uvádza Hroncová a kolektív (2013), Baláž pri tvorbe slovenskej sociálnej pedagogiky bol výrazne ovplyvňovaný poľskou a nemeckou sociálnou pedagogikou, ale aj českou

a slovenskou sociológiou výchovy, avšak kládol dôraz na význam prevencie v predmete skúmania sociálnej pedagogiky.

Momentálne máme na Slovensku veľa autorov, ktorí tejto téme venujú značnú pozornosť. Medzi najznámejších patrí Bakošová, ktorá „medzi špecifické kompetencie sociálneho pedagóga zahŕňa tieto kompetencie: edukačná kompetencia, sebvýchovy a sebvzdelávania, kompetencia poradenstva, kompetencia prevencie, kompetencia prevýchovy a kompetencia manažmentu. V súvislosti s kompetenciou prevencie uvádza, že sociálny pedagóg sa môže uplatniť na všetkých úrovniach prevencie: v primárnej, sekundárnej i terciárnej.“ (Hroncová et al., 2013, s. 9.)

Základným rozdielom v poľskej a slovenskej prevencii sociálno-patologických javov je, že v Poľsku je výrazne zaužívaná prevencia buď ako tlmenie aktivity, alebo ako podnecovanie aktivity. Na Slovensku je prevencia chápaná a využívaná tiež v týchto významoch, ale, sú k nej pridané aj iné kompetencie, ktoré umožňujú flexibilnejšiu prácu s problémom.

3. Stratégie a prístupy v sociálnej prevencii

Pod pojmom stratégie sociálnej prevencie sú definované prístupy sociálnej prevencie a ich postupy na riešenie problému. Ako uvádza Oľšavská (2014, s. 9): „Žiadna prevencia nemá jednoduchý a priamočiary návod na úspech, a preto sa musí opierať o rôzne stratégie.“ Schavel a kolektív (2010) sú názoru, že sociálna prevencia si na uplatnenie v systéme vyžaduje bližšie objasniť a definovať prístupy a stratégie sociálnej prevencie. Z ich uhla pohľadu ide najskôr o stanovenie stratégií, ktoré by zaručili efektívnosť preventívnych činností a pomohli by získať nutné znalosti, pomohli by v zmene postojov a ovplyvnili by správanie, ktoré nie je primerané.

Hanuliaková a kolektív (2016) delia stratégie a prístupy v sociálnej prevencii podľa viacerých hľadísk, rozdeľujú tieto stratégie z hľadiska metodiky práce, cieľa prevencie, účinnosti a angažovanosti objektov a kontinuálnosti a z hľadiska objektu prevencie.

Z hľadiska metodiky práce na:

- „a) stratégiu šírenia informácií,
- b) stratégiu účinného vzdelávania v prevencii,
- c) stratégiu využívania alternatív,
- d) stratégiu ovplyvňovania komunity,
- e) stratégiu environmentálneho prístupu,
- f) stratégiu identifikácie problému a pacienta“ (Kozlíková - Martinčeková, 1997 In Oľšavská, 2014, s. 9-10)

Z hľadiska cieľa prevencie:

- a) šírenie informácií – predpokladá vedomosti u mladých ľudí o nebezpečenstve patologických situácií,
 - b) afektívne vzdelávanie – zameriava sa na zvyšovanie sebadôvery, sebapoznania, seba porozumenia a sebaakceptácie,
 - c) sociálny vplyv – všetok vplyv médií, rovesníkov, rodiny...,
 - d) tréning životných zručností – rozvoj osobnostných a sociálnych spôsobilostí.
- (Hanuliaková et al., 2016)

Z hľadiska účinnosti a angažovanosti objektov a kontinuálnosti:

Z tohto hľadiska delíme stratégie sociálnej prevencie na neúčinné, menej účinné a účinné stratégie. Môžeme ich chápať ako manuál pre sociálneho pracovníka, ktorým sa môže riadiť pri riešení problému.

Vhodný prístup	Nevhodný prístup
Podpora sebadôvery, aktivity a hodnotných záujmov	Odstrašovanie, triviálne „jednoducho povedz nie“
Kontinuálny proces	Jednorazové akcie
Zameranie na zmenu postojov a správania	Zameranie iba na poznatky
Živé (interaktívne) učenie	Prednášková forma
Využívanie smerodajných vzorov, pokiaľ možno z blízkeho okolia	Neosobnosť, formalizmus, využívanie exuserov, aktívnych užívateľov či známych osobností s drogovou minulosťou ako vzorov mládeže
Otvorená, hodnotne moderovaná diskusia	Potláčanie alebo bezbrehosť diskusie
Zapojenie sa do života miestnej komunity	Vedenie zhora alebo mimo miestneho kontextu
Realizáciu navrhujú a riadia kvalifikovaní interdisciplinárni odborníci v primárnej prevencii	Amaterizmus realizátorov, náhodný výber úzkych špecialistov (lekárov, policajtov) neškolených na primárnu prevenciu

Tabuľka 1 Stratégie sociálnej prevencie

Pri prevencii rasizmu a intolerancie alebo aj iných sociálno-patologických javov, sociálny pracovník vychádza z nasledovných stratégií. Či už je to v primárnej, sekundárnej alebo terciárnej prevencii, môžeme vidieť, že aktivity ako beseda alebo prednáška nemajú veľký vplyv. Najväčší vplyv na jedinca alebo skupiny dosiahneme, ak budeme neustále prinášať informácie o neželanom jave a zapojením jedinca alebo skupiny do aktivít. Na tento účel bola zostavená tabuľka, v ktorej vidíme účinnosť preventívnych aktivít.

Na úspešné zvládnutie všetkých sociálno-patologických javov je potrebná prevencia. Ako sme poukázali, pomocou prevencie môžeme týmto javom predchádzať, včasne ich odhaliť a odstrániť alebo zabrániť ich zhoršeniu. Sú známe rôzne stratégie sociálnej prevencie, jej formy a metódy. Avšak niekedy nestačí len prevencia, ale je potrebné aj právne ošetrenie týchto javov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- HANULIAKOVÁ et al. 2016. *Stratégie tvorby bezpečnej školy*. Praha : E-knihy jedou, 2016. 220 s. ISBN 978-80-7512-709-9.
- HRONCOVÁ et al. 2013. *Preventívna sociálno-výchovná činnosť v škole. (Metodická príručka pre sociálnych pedagógov a koordinátorov prevencie)*. Banská Bystrica : BELIANUM, Vydavateľstvo UMB, 2013. 364 s. ISBN 978-80-557-0596-5.
- HUPKOVÁ, I., LIBERČANOVÁ, K. 2012. *Drogové závislosti a ich prevencia*. Trnava : Trnavská univerzita, 2012. 154 s. ISBN 978-80-8082-563-8.
- KULIFAJ, P. 2017. *Preventívne aktivity*. Bratislava : Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2017. 16 s. ISBN 978-80-89837-19-9.
- LEVICKÁ, J. 2003. *Metódy sociálnej práce*. Trnava : Trnavská univerzita, 2003. 122 s. ISBN 80-89074-38-3.
- LIBA, J. 2001. *Zdravie, drogy, drogová závislosť: terminologické a výkladové minimum*. Prešov : Rokus, 2001. 83 s. ISBN 80-8068-036-1.
- LIBERČANOVÁ, K. 2018. *Metódy sociálnej pedagogiky I*. Trnava : Trnavská univerzita, 2018. 175 s. ISBN 978-80-568-0175-8.
- LOVAŠOVÁ, S. 2016. *Sociálna práca: formy, postupy a metódy*. Košice : UPJŠ Košice, 2016. 103 s. ISBN 978-80-8152-386-1.
- OLŠAVSKÁ, M. 2014. *Niektoré základné informácie k prevencii sociálno-patologických javov. I. časť*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2014. 52 s. ISBN 978-80-8052-684-9.
- RIMÁROVÁ, K. 2011. *Štúdie zdravotného a nutričného stavu populácie pre študentov VŠ s využitím voľne dostupných softwarových aplikácií*. Košice : UPJŠ Košice, 2011. 59 s. ISBN 978-80-7097-888-7.
- SCHAVEL et al. 2010. *Sociálna prevencia*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. 266 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- ZÁKON č. 448/2008 Z.z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON č. 583/2008 Z.z. z 3. decembra 2008 o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

KONTAKT

Mgr. Tomáš Planka

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Šoltésovej 4, 811 08 Bratislava

planka3@uniba.sk

Drhc. prof. PhDr. Monika Mačkinová, PhD.

Ústav zdravotníckych vied

Fakulta humanitných štúdií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

mackinova@utb.cz